

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՎԵՀ. ՀԱՅՐԱՊԵՏ.

Ի 22-ն ամսոյս ՎԵՀ. Հայրապետ ի Բիւրականէ վերադարձաւ ի Ս. Էջմիածին:

ՀԱՆԴԷՍ

ՏՕՆԱԽՄԵՐՈՐԹԵԱՆ ԱՆՈՐԱՆ

ՎԵՐՈՓՈՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՄԵՆԱՏՆ ՀԱՅՈՑ

Տ Տ ԳԷՈՐԳԱՅ Դ

ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐԶԻ

ԲԱՅՄԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՌՈՑ ՍՐԵՈՑ ԷՋՄԻՇԺՆԻ.

Ի 25-ն Սեպտեմբեր ամսոյս՝ յաւուր տօնի սրբոյն Գէորգայ Զօրաւարի՝ ՎԵՀափառ եւ Սրբազնագոյն Հայրապետի ամենայն Հայոց Տ, Տ, Գէորգայ Դ, Կաթողիկոսի Անուան Տօնախմբութիւնը եւ Մայր Աթոռոյս ձեմարանի բացման երկրորդ Տարեդարձը արժանաւոր եւ մեծաշուք հանդիսիւ կատարեցաւ:

Յայտնի է որ ձեմարանի սկզբնական օրհնութեան եւ բացման հանգէսը առաջին անգամ՝ կատարուած էր 1874-ին Սեպտեմբերի 28-ին. այնուհետեւ մինչեւ յաջորդ տարին, այս ինքն մինչեւ ձեմարանին հրդեհեալ մասին նորոգման աւարտիլը, աշակերտք սուրբ Էջմիածնայ Ղազարապատ անուանեալ մասին մէջ պատասպարուած լինելով՝ առաջ տարին ըստ կարի իրենց ուսումն ու կրթութիւնը՝ մէկ նախակրթարան եւ երկու դասարան բաժանուած: Իսկ ան-

ցեալ 1875-ին Յունիսի 10-ին փոխադրուելով ի վերանորոգեալ շինուած ձեմարանին, աշակերտք երեք դասարան բաժանուեցան՝ առանց նախակրթարանի, եւ այնուհետեւ աւելի կանոնաւոր կերպիւ սկսաւ ձեմարանին ուսումնական ընթացքը՝ այնպիսի կարգադրութեամբ, որ իւրաքանչիւր տարի մէկ մէկ նոր դասարան բացուելով՝ վեց տարուան մէջ՝ վեցերորդ դասարանի աշակերտները կարողանան աւարտել Դպրանոցական ուսմունքը, եւ այնուհետեւ սկզբնաւորութիւն լինի ձեմարանական բարձրագոյն դասախօսութեանց:

Անցաւ մէկ տարի եւս, եւ ահա Սեպտեմբերի 25-ին երկրորդ տարեդարձը կատարեցաւ, բայց կարելի է համարել այս անցեալ տարին զօրութեամբ առաջին տարի ուսմանց ձեմարանիս, որովհետեւ այժմ՝ կարելի եղաւ գրեթէ աւելի բացայայտ կերպով իմանալ՝ որ հաստատուին յոյսեր կան ձեմարանին անխափան յառաջանալուն եւ իւր գեղեցիկ նպատակին հասնելուն ի դէպ ժամանակի՝ եթէ անակնկալ կերպիւ արտաքին հզօր արգելքներ չծագին:

Տարեկան հարցաքննութիւնները եղած էին մասամբ Յունիս ամսոյն սկիզբները, եւ մասամբ Օգոստոսի վերջերում: միշտ ի ներկայութեան Վերատեսչին եւ վարժապետաց, ըստ այնմ՝ եղաւ դասարանաց փոփոխութիւնը եւ բացուեցաւ չորրորդ դասարան. իսկ կանոնաւոր դասառութեանց սկզբնաւորութիւնը եղաւ Սեպտեմբերի 1-ին՝ երբ եկան հասան բարձրագոյն դասարանաց համար հրաւիրեալ նոր վարժապետները:

Զորքորդ դատարանին բացուելովը կարելի եղած էր այս տարի առաջին դատարանին մէջ մնացող աշակերտաց թիւը լրացընել՝ ընդունելով 20-ի չափ նորեկ աշակերտներ՝ Տեսչութեան հրատարակած պայմաններուն համեմատաւ քոլոր աշակերտաց թիւը, որ հերու 70-էն աւելի չէր, եղաւ 95, եւ թէպէտ հարիւրաւոր խնդրատուք եւս ցանկացան ի ձեմարանն մտնելու, բայց կարելի չեղաւ առ այժմ՝ ընդունել շինուածոյն համեմատաբար անձուկ լինելուն՝ պատճառաւ:

Արդ սրբոյն Գէորգայ Զօրավարի տօնին օրը*) զկնի առաւօտեան ժամերգութեան՝ քոլոր Ախաբանք եւ ձեմարանական աշակերտք, Սինոդական եւ քաղաքական պաշտօնատեարք եւ ուրիշ բազմաթիւ պատուաւոր անձինք՝ ինչպէս նաեւ Վաղարշապատայ օրիորդաց եւ արականաց դպրոցաց աշակերտք եւ այլն, յետ կատարման վաղեմի սովորական Մաղթանաց վասն Հայրապետի ամենայն Հայոց՝ ներկայացան Վեհափառ Կաթողիկոսին օրհնութիւնը առնելու՝ Ս. Աջը համբուրելով եւ շնորհաւորելով (մեր Վեհ. Հայրապետի) անուանակոչութեան տօնը**): Սուրբ Պատարա-

(*) Նաեւ նախընթաց աւուր յերեկոյեան ժամերգութեան՝ ի պատիւ Վեհ. Հայրապետի մերոյ՝ եւ ի փառս սրբոյն Գէորգայ՝ արժանաւոր շքով եւ հանդիսիւ՝ նախատօնակ կատարեցաւ:

(**) Այս առթիւ ձեմարանի եւ օրիորդաց ծխ. դպրոցի աշակերտաց ի զիմաց մի մի ճառ կարդացուեցաւ, զորս արժան կհամարվիմք ի ստորեւ հրատարակել:

գէն յետոյ (զոր մատոյց Գեր. Վերատեսուչն ձեմարանի Տ. Գաբրիէլ Արքազան Արքեպիսկոպոս) քոլոր եկեղեցական դասքն զգետտաւորեալք եւան թափորապէս ի Տաճարէն սրբոյ Լջմիածնի եւ սրբոյն Գէորգայ շարականը երգելով՝ գնացին ի ձեմարան: ձեմարանի մեծ դրան առջեւը կամարակապին ներքեւը սլաորաստուած էր Վեհափառ Հայրապետի համար բարձրաւանդակ Պահլ. Նորին Վեհափառութիւնը այն գահին առջեւը կանգնած էր՝ երբ թափորը միտաւ ձեմարանին ընդարձակ գաւիթը՝ երգելով սրբոց թարգմանչացն մերոց շարականը: Յետ այնորիկ եկեղեցականք շուրջանակի պար առեալ կատարեցին պաշտօն հանգստեան վասն հոգւոց ծրնոդաց Վեհափառ Հայրապետի մերոց հիմնադրի ձեմարանին, ինչպէս որ հաւանութեամբ Վեհապետիս սահմանած է կատարել այն պաշտօնը ամեն տարի նոյն օրը ի հանգիստ հոգւոց բարեյշատակ ծնողացն իւրոց, եւ այլն:

Կանչուած էին օրուան հանդիսին վայելչութիւնը աւելցընելու համար նաեւ զինուորական նուագաճառներ, որ այն միջոցին իրենց նուագարսմները զարկին՝ մինչեւ որ ժամարարը եւ միւս եկեղեցականք իրենց զգեստները հանեցին ներս, եւ եկան շարուեցան ըստ կարգի Վեհափառ Կաթողիկոսի երկու կողմը. այն ատեն ձեմարանին Վերատեսուչ Գեր. Գաբրիէլ Ս. Արքեպիսկոպոսը կարգաց իւր ճառը, զոր ամբողջ կգնեմք այս տեղ:

Ճառին ընթերցմանէն վերջը աշակերտք զանազան երգեր երգեցին, եւ

մէջ ընդ մէջ կարգացուեցան վարժապետաց եւ աշակերտաց յօրինած ոտանաւորները ի խորհուրդ օրուան հանգիսին: որոց հրատարակութիւնքը եւս արժան կհամարիմք:

Ի վերջ ամենայնի վեհափառ Հայրապետ ոտք ելաւ եւ իմաստալից եւ սրբտաշարժ խօսքերով յայտնեց իւր հայրական սրտին ուրախութիւնը զոր կըզգար՝ տեսնելով իւր բազմամեայ փափաքանաց (այս ինքն կանոնաւոր եւ ընդարձակ եկեղեցական Ուսումնարան կանգնելուն եւ յաջողելուն) կատարուելու մեծամեծ յոյսերը: Յուսադրական բանիւք կքաջալերէր ոչ միայն ձեմարանի կառավարիչները, այլեւ ժողովականքը եւ բովանդակ մեր Ազգի որ քաջալերուին, սիրտ առնուն, եւ իրեն պէս չվհատելով ամենեւին յերեսաց պէս պէս դժուարութեանց՝ աշխատել որ այս ձեմարանը հասնի իւր վսեմ՝ ազգաշահ եւ կենցաղօգուտ նպատակին, եւ Հայրապետական օրհնութիւնը տալով արձակեց հանդիսականները: Իսկ նոքա ելան ձեմարանին ութանկիւնի մեծ հանգիստարանը, որոյ ճակատը զարդարուած էր վեհափառի մեծագիր իւզաների կենդանագրովը, եւ այն տեղ զննեցին աշակերտաց բազմաթիւ գծագրութիւնները եւ նկարները, եւս հայերէն եւ ռուսերէն վայելչագրութեան օրինակները: Այս ազգային հանդէսը վերջաւորեցաւ յերեկոյին գեղեցիկ լուսավառութեամբ վեհարանին, վանքին եւ ձեմարանին, եւ զանազան հրարուեստական խաղերով ու նուագարաններով մինչեւ ուշ ժամանակ:

Կմնայ մեզ մաղթել վեհափառ Հայրապետի մերում երկար կեանք եւ յաւելում այսպիսի ուրախութեանց եւ մըխիթարութեանց ի փառս Աստուծոյ եւ յօգուտ եւ ի պայծառութիւն Հայաստանեայցս առաքելական սուրբ Եկեղեցոյ:

Ահաւտիկ ձեմարանի Գեր. վերատեսչին ընթերցած ճառը:

ՎԵՀԱՓԱՌ ՏԷՐ,

ԱՍՏՈՒՆԺԱՐԵՒԷԼ ՀԱՅՐԱՊԵՏ:

Զի՞նչ ինչ քաղցրագոյն կայցէ յաշխարհի որոց միանգամ յուսովն վատակիցին՝ քան զտեսանել՝ թէ եւ բացուստ ի բաց՝ զարդեանց աշխատութեանցն իւրեանց զբարենշան զբազմաբեղուն արգասիս: Զայս քաղցրութեան եւ զբերկրառիթ ուրախութեան առեալ այսօր եւ մեր զճաշակ՝ ողորմութեամբ Բարձրելոյն՝ ի գործ տեսչութեան Գեորգեան ձեմարանիս Սրբոյ Էջմիածնի, համարձակիմք աւասիկ լի հրճուանօք հրաւեր կարդալ ոչ միայն սրբագումար Ուխտիս միաբանութեան Հարց եւ Եղբարց բարեօրաց, այլ եւ համօրէն ամենայն որդւոց հարազատից Հայաստանեայցս սուրբ Եկեղեցոյ՝ հաղորդս մեզ հանդիսանալ ի խնդութեանս մերում: Եւ արգեօք կարի իսկ յիրաւունս:

Վեհափառ Տէր, տեսանէք աւասիկ շուրջ բոլորեալ երամովին զՁերովդ Աթոռով զայնոսիկ յորդեկացն Ձերոց՝ յորդւոց Հայաստանի, յորոց ի գլուխ հեղեքն առատապէս զհայրապետակա-

նին Ձերոյ զօրհնութեան զցօղ զուարթարար անդատին ի սկզբանէ, եւ մանաւանդ յառաջնութեան տարեգարձի բացման հոյակապ ձեմարանիս: Տեսէք արդ յերկրորդութեան, տեսէք ռքքան աճեցին եւ արգասաբերք եղեն ի հոյովել տարեկան շրջանիս՝ շնորհիւ անդուլ ազօթից, եւ անթերի խնամոց Հայրապետիդ մեծի եւ սնխոնջ վաստակովք աշխատաւորացն առ ի Ձէնջ կարգելոց եւ ցանգ ի յառաջագէմն նկրտել խրախուսելոց:

Է ինչ ապաքէն ի տեսարանս այսպիսիս, Վեհափառ Տէր, որ ակներեւ առաջի կայ ամենեցուն, որպէս աճումն թուոյ սանուցդ որդեգրելոց Մայր Աթոռոյս, հանդերձ քաջառողջ կենդանութեամբ նոցին եւ զուարթածաղիկ գոհութեամբ սրտի, եւ է ինչ դարձեալ՝ որ յաւէտ նշմարի հոգւոց՝ որոց ոչ կարծեօք ինչ եւ ոչ վեր ի վերոյ, այլ ճշդիւ գտակաւ հմտացեալ իցեն դաստիարակութեանն արուեստի: Արդ ներեսցէ ինձ Ձերդ Վեհափառութիւն զերկաքանչիւրդ աղգ յառաջագիմութեան երեւութացեալ ի Ձերում՝ դաստակերտիս՝ պարզել ըստ կարի աստանօր ի մեծահանդէս աւուրս տօնի առաջի յոգնախոռոն ակմբիս, ոչ ի սնտոի ինչ պարծանս խաբէութեան, եւ ոչ զմարդահաճոյից ոմանց բերել կամելով զամօթապարտ կերպարանս, այլ իբր զհամարատուութիւն տնտեսի հաւատարմի՝ կոչեցելոյ ի Տեսունէդ իւրմէ յայս գործ տաժանական, բայց աստուածահաճոյ եւ աղգային:

Ապաքէն ոչ ըստ չափու մեծութեան շինուածոյ վայելչակերտ ձեմարանիս էր

ի հերուն թիւ աշակերտաց սորին՝ ըստ պէսպէս պատճառաց. որոց առաջինն եւ գլխաւոր այն իսկ էր՝ զի չէր մարթանդէն ի սկզբանն բացումն առնել բաղում՝ դասարանաց միանգամայն. որոյ վասն որք ի հերուն չէին ինչ աւելի քան զվաթսուն եւ վեց, այսօր եղեն իննսուն եւ հինգ աշակերտք. թող եւ զբազմութիւ պատանիս ցանկացողս այսր մտանել, ոչ ի չքաւորացն եւեթ դասուէ, այլ եւ ի խոստացողացն զԽաչ հատուցանել տարեւորական, զոր իրաւամբ չներեն այժմու կանոնք ձեմարանիս: Եւ յետինս այս երեւոյթ՝ զարմանալի իմն թուեցեալ յաչս յօլովից՝ զինչ իցէ, եթէ ոչ գործնական եւ սպառնալուռ փարատումն կասկածին երկիւղի այնոցիկ ի բարեմիտ մարդկանէն, որք համարէին՝ թէ ոչ որ ոչ ուրեք հաւան գտցի երբէք տալ զորդիս իւր յաշակերտութիւն ձեմարանիս: Թէ եւ յիւրեք (բաբէ, բաբէ), թէ եւ ձրիաբար առնուլ զնոսին մտաբերիցէ որ: Ոչ, ոչ այգպէս իցէ, եղբարք պատուականք: Ահա այժմէն իսկ զաղաղակ հարկանեն առ Ձեզ, Վեհափառ Հայրապետ, ուսումնատենչիկ՝ մանկունք Հայաստան ժողովրդոց՝ հազարաւորաց եւ բիւրաւորաց՝ փութալ ի կատարումն գեղեցիկ խոստմանդ, ընդարձակագոյնս յօրինել զընակութիւն ձեմարանիս. քանզի նեղ եւ անձուկ է մեզ — գոչեն ամենեքեան — դաստակերտդ գեղեցիկ:

Փարատեցան արդեօք ի տարեւոր ժամանակիս եւ միւս եւս կասկածն երկիւղի՝ թէ գուցէ ծանրութիւն օդոց եւ եղանակիս Վաղարշապատու միասաբեր լինիցի առողջութեան մանկուոյն, մա-

նաւանդ ի տօթագին աւուրս ամարայ-
նոյ, — եւ զիմարդ ոչ քանզի ոչ միայն
որ բնիկքն են Կովկասական գաւառա-
ցոս աշակերտք՝ ի քաջողջութեան վա-
յելեն ահա՛ զերծք յամենայն երկա-
րատեւ խօթութեանց եւ ի պէտպէս ցա-
ւոց վնասակարաց, եւ այն զինի տապա-
խառն եւ ջերմաջերմ՝ աւուրց անգամ
ամարայնոյն անցելոյ, այլ եւ որ եկեալքն
են ի հեռաւոր աշխարհաց եւ ի հովա-
սուն վայրաց աշակերտք, յԱթաէրխա-
նէ ասեմ՝ եւ յԱսպահանէ, ի Կոստանդ-
նուպօլսոյ եւ ի Ղարաբաղէ, ի Վալրիթէ
եւ ի Շամախոյ, յԱգուլեաց եւ ի Պե-
սարապիոյ, ի Կիլիկիոյ եւ ի Նորոյն
Նախիջեւանէ, ի Տրապիզոնէ եւ յԵւ-
դոկիոյ եւ որ այլքն եւս, միօրինակ
ունին աւասիկ քաջողջութիւն եւ
զուարթութիւն։ Եւ այս եթէ ոչ այնչափ
օգոցս բարեխառնութեան թուիցի ու-
մեք շնորհ, որչափ մանաւանդ քաջար-
թուն խնամոց դաստիարակաց ի վերայ
սանուցս մերոց արգասիք, սակայն չիք
երկբայութիւն՝ զի զո՛ւր եւ ունայն ամ-
բաստանութիւնքն են որ զանհնարին
վնասակարութենէն օգոյ Վաղարշապա-
տու՝ մօրն եղելոյ երբեմն քաղաքաց Ա-
րարատեան նահանգիս։

Բայց հզօրագոյն քան զառարկուած-
որդ զայդոսիկ՝ ո՞չ ապաքէն այն էր ի
հերուն ի միաս եւ ի բերանս իսկ բազ-
մաց ի մերազնեայ եղբարց տագնապ տա-
րակուսի՝ թէ ուստ ուստեք հայթհայ-
թեցին արդեօք ուսուցիչք եւ վար-
ժեար՝ որք յօժարիցին կամ բնաւ իսկ
մտաբերիցեն այսր եկաւորել՝ յաշխար-
հոս խոսկանացեալ ըստ բազում գլխոց

յաշխարհ լոկ եւ թափուր ի յոլովից
կենցաղական զբօսանաց եւ յօրինաւորն
զուարճութեանց, եւ ի կարեւորագունից
անգամ՝ կենսական պիտոյից եւ դիւ-
րութեանց։ Սակայն տեսաք աւասիկ,
տեսանեն եւ ամենեքեան, զի ուրանօր
ունիցի զտեղի ի միոյ կողմանէ հեռա-
տեան չափաւորութիւն եւ զգուշաւոր
ընտրութիւն՝ համեմատ նախնական պի-
տոյից այսպիսւոյ ուսումնարանի, եւ ի
միւսմէն՝ անձնանուէր եռանդն ճըշ-
մարիտ ազգասիրութեան՝ անշէջ մնա-
ցեալ տակաւին ի սիրտս ուսումնասէր
եւ աշխատասէր երիտասարդաց բազ-
մաց, անդ ոչ դժուարին ինչ է կանգնել
զյաղթութիւն ի վերայ խափանարար
խոչից այնպիսեաց։ Եւ ահա տարեկան
յառաջագիմութիւնք աշակերտաց ձե-
մարանիս յերեսին դասարանս մեր՝ պեր-
ճագոյնս քան զամենայն բան ապացու-
ցական երաշխաւորեն ստուգութեան
իրացդ։ Բայց ազէ եւ զայն տեսցուք մի-
անգամ, զի եկին հասին աւանիկ եւ
յուսելոց անախ ի համալսարանս Եւրո-
պայ՝ արք արդարեւ քաջահմուտք պի-
տոյից հայկազն մանկուոյն եւ հայասեռ
ժողովրդոց կողմանց կողմանց, եւ գի-
տակք առնել զպարտուպատշաճն ընտ-
րողութիւն ամենայնի որ ինչ առ Եւ-
րոպական աղինս գտանիցին ոճք եւ յե-
զանակք դաստիարակութեան, եւ մե-
րումս նպատակի վնասին պատշաճեցու-
ցանել։ Այսպիսիք ոմանք են ահա Պա-
րոնայքն Յարութիւն Քէշքէկեան՝ ուսու-
ցիչ Գաղղիարէն եւ Նատին լեզուաց, Ն. Ե. Բ. Բ.
Թիւսիկեան՝ ուսուցիչ Գրահաշուի եւ
Երկրաչափութեան, Վարդան Աբովեան՝

ուսուցիչ Ռուսացն Գպրութեան եւ պատմութեան Ռուսաց եւ Աշխարհագրութեան Ռուսաստանի, եւ Յովհաննէս Գալստեան՝ ուսուցիչ Հայերէն գպրութեան եւ Թուաբանութեան եւ Կարգապահ, չորեքին եւս ի նորումս առ մեզ եկաւորեալք, որոց վաղածանօթն վաստակք լծորդեալք ընդ անխոնջ աշխատութեան եղելոցն արդէն ի ձեմարանիս՝ — որք են Արժանապ. Կիւրեղ Վարդապետ Սրապեան՝ ուսուցիչ Կրօնագիտութեան եւ Թուաբանութեան, Պարոնայք Վասակ Պապաջանեան՝ ուսուցիչ Բնական Պատմութեան, Մկրտիչ Պաւլեան՝ ուսուցիչ Հայկաբանութեան եւ Պատմութեան Մատենագրութեան Հայոց, Ներսէս Սիմէօնեան՝ ուսուցիչ Ընդհանուր Պատմութեան եւ Աշխարհագրութեան եւ գաղղիական լեզուի, Միքայէլ Միքայէլեան՝ ուսուցիչ Ռուսերէն լեզուի, Պօղոս ձէպէճեան՝ ուսուցիչ Ձայնագրութեան եւ Պատմութեան Հայոց՝ եւ Տնտես, Առաքել Սագինեան՝ ուսուցիչ Գծագրութեան եւ Նկարչութեան, եւ Մարտիրոս Քէրէսթէճեան՝ ուսուցիչ Վայելչագրութեան՝ եւ Քարտուղար. — քաջ քաջ երաշխաւորեն մեզ, թէ եւ յառաջիկայն եւս յաջողագոյն գտցէ ձեմարանս մեր զարգացումն եւ բարգաւաճանս ցանկալիս:

Թող ուրեմն եւ այնքիկ յիմաստնոց՝ որոց հնչիցեն իմն ականջքն վասիկասունք ի լուր իրբու եթէ ահաւորագոյ անուանակոչութեան ձեմարանի եւ նպատակի սորին, եւ գոգ ի զարմանս իմն կրթիցին կամաւորապէս, թող անմուռաց եւ զայս ինչ ունիցին յուշի, զի

ընթացք ուսմանցն յորս պարապեն արդ աշակերտք ի սմա, եւ յորս պարապեսցին գէթ այլ եւս ամս երիս փոխագրեալքն զարդիս ի չորրորդ դասարան, նախաւի՛ղ, եւեթ են ձեմարանական դաստիարակութեանց. ուստի գուցէ ոչ այնչափ որչափ կարծելին էր՝ կարօտանան արդեօք առաջնոց ոմանց ի քաջահամբաւ վարժապետաց պսակաւորելոց ի համալսարանս Եւրոպայ:

Այլ եւ կամէի թէ գիտիցեն այժմէն այնպիսիքն զոր ինչ Ձերդ Վեհափառութիւն վսեմախոհ եւ յառաջատես խնամարկութեամբ եղեալ է արդէն ի մտի, այն է զընտրելագոյնսն ըստ ամենայն գլխոց յուսումնաւարտ աշակերտաց վեցերորդի դասարանին առաքել ի դէպ ժամուն ի համալսարանս Եւրոպայ ծախիւք ձեմարանիս, որպէս զի անդանօր զամս երկուս կամ երիս կատարելագործեալք ի պէտպէս մակացութիւնս եւ ի հմտութիւնս՝ դարձ այսրէն առնիցեն, եթէ հնար է՝ մէն մի Խորենացիք եւ Նղիշայք եւ Նզնիկք եւ Ղազարիկք, եւ վարժապետիցեն այնուհետեւ յաղգայնումն ձեմարանի՝ չափաւորապէս վարձու շատացեալք:

Մատուցեալ արդ յո՞՞՞ եւ յեղանակ հանրական ընթացից ձեմարանիս յանցելումս տարեկան շրջանի, արժան համարիմ նախ զնիւթականացն պիտոյից մատակարարութենէ խօսել համառօտիւ:

Մնունդ եւ հանդերձք եւ ամենայն արտաքին պէտք աշակերտաց ձեմարանիս՝ մատակարարին սոցա Ձերովդ խոհական վերագիտողութեամբ եւ

Հայրական խնամարկութեամբ առատապէս, եւ միանգամայն ճշգրիտ պահպանութեամբ տնտեսականին խնայութեան կանոնաց, ի վանքական անուանեալ Կառավարութենէն, ազատս զմեզ կացուցանելով այսու ի դրամականացն հաշուատութեանց հասիցն եւ ծախուց. որով ի միոյ կողմանէ չտեսանի ինչ թերութիւն եւ ոչ մի յանկարծոն պահպանութիւն սանուցդ, եւ ի միւսմէն ճշգրին ըստ կարի եւ ի բաց պարուրին ծախք աւելորդք, առանց զանց առնելոյ եւ գյաւելուածով շինութեանց կարեւորաց առ նորակառոյց ձեմարանաւս, որպիսի են լուացարանն ընդարձակ եւ հիւանդանոցդ վայելչակերտ: Հաշուեմատեանք ծախուցն եղելոց յայսրմ ամի ակներեւ ցուցանեն աւանիկ զբանիցս ստուգութիւն, եւ յուսադիր մեզ լինին՝ աներկբայապէս, զի ուրանոր զուգրնթաց միմեանց գտանիցին անխարդախ հաւատարմութիւն եւ անշահասէրն տնտեսութիւն, անդ ոչ սակաւ խնայութիւն ի ծախս գործի, եւ յաւելուած ազգաշահ օգտից:

Իսկ հասքն կամ մուտք ուսումնարանիս մեծի՝ հանդերձեալք են բազմիմաստ հանճարով Զերոյ վեհափառութեանդ՝ գլխաւորապէս ի շահուց անտի մեծագումար դրամագլխոյն պատրաստելոյ ի գնոց տպագրեալ գրենոյ եւ ի նուիրաբերութեանց բարեպաշտ իշխանաւորաց եւ ժողովրդոց, եւ յանուանէ՝ յառատաձեռն նուիրանաց մշտնջենական եւ ժամանակաւոր բարերարաց եւ սատարաց ձեմարանիս, զորոց քաղցր է մեզ յիշատակ առնել

զանուանց ազգասիրացն ճշմարտից յաւուրս հանդիսի: Քանզի բաց ի հանգուցելոցն ի Քրիստոս՝ ի բարեյիշատակ Կարսպետէ Արքեպիսկոպոսէ յԱռաջնորդէն Կարնոյ եւ Տփլսեաց, ի Գէորգայ Մանուկեան Կալիթացւոյ, յԱկիւլինեայ Ալաճալեան Նոր Նախիջեւանեցւոյ, եւ ի Կարապետէ Թիլքիեան Գրիգորուպօլսեցւոյ, — որոց յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի, — արժանաւորք մերոցս շնորհակալեաց գտանին Սոփիա տիկին Զաւլաւածէ Տփլսիսեցի, Յովհաննէս Ստեփանեան Յովնանեանց, քաղաքացիք Նորոյն Նախիջեւանի, Ղլարայ եւ Մոզտոքի, Սուլթան տիկին Մելիք-Բէկլարեանց Տփլսիսեցի, Սարգիս Արքեպիսկոպոս Զաւալեանց, Գէորգ Արքեպիսկոպոս վեհապետեան, Եսայի Իզմիրեանց Ղլարեցի, Բարեգործական ընկերութիւնք Հայոց Նոր Նախիջեւանի եւ Բագուայ*), Մկրտիչ Սանատարեանց, եւ Յովհաննէս Մուրատ իշխան Մանուկ Պէյ, յորոց ոմանք դրամագլուխս հաստատունս նուիրեցին ի նպաստ ձեմարանիս, ոմանք զտոկոսսին միայն, եւ այլք եւս միանուագ օժանդակութեամբ հազորդք եղեն այսմ աստուածահաճոյ բարերարութեան:

Բայց ես փութամ ճեպիմ զգաստիարակութենէ մանկուոյն մերոյ ասել բան հակիրճ եւ համառօտ, ոչ ինչ խէթ կասկածանաց ի մտի ունելով՝ թէ յաչս

(*) Կյուսալք՝ զի Ն. Նախիջեւանի Բարեգործական և Բագուայ Մարդասիրական ընկերութիւնք ևս կփութան արդիւնաւորել խրեանց բարի մշտադրութիւնը և իղձերը:

ումանց ի քննասիրացն եւ ի պարսաւա-
դիտաց զանձնասէր ծնգոտի եւ զսնո-
տիապարծ մարդոյ տայցեմ՝ զանձնէ
ղկարծիս. — Բայց ասացից զիրաւունս:

Վեհափառ Հայրապետ, ըստ Ձերումդ
իսկ պաշտելի հրամանաց՝ հիմն եւ հաս-
տատութիւն տաճարիդ իմաստութեան
ղերկիւղն Աստուծոյ եւ զոգի աստուած-
պաշտութեան գիտելով՝ հանդերձ ող-
ջամիտ բարոյականութեամբ, զամենայն
ջան եւ զփոյթ ի կիր արկեալ է մեր՝ զի
կանոնքն բարեկարգութեան եւ համո-
րէն ամենայն առաքինութիւնք եկեղե-
ցական եւ քաղաքական կենցաղաւա-
րութեան օր ըստ օրէ բարգաւաճեալ
ծաղկեսցին ի սմա: Եւ թէ որչափ ինչ
կամ որպիսի գտեալ իցեմք յայսմ՝
Տեառն շնորհիւ յաջողութիւն, եթէ ոչ
տարապայման ինչ գրեսցի ինձ վստա-
հութիւնս՝ համարձակիմ գուարթա-
միտ ոգւով տալ վկայութիւն, զի հիմ-
նաւորն հոգեսիրութիւն՝ հեռի յամե-
նայն կեղծաւորութենէ՝ լծորդեալ ընդ
անյեղլի հաւատարմութեան առ Հա-
յաստանեայցս սուրբ եկեղեցի, եւ ընդ
անդրդուելի հարադատութեան առ
Մայր Աթոռս մեր՝ հանդերձ երախտա-
գէտ զգացմամբ առ արժանաժառանգ
Հայրդ հասարակաց, առ բազմարդիւն
Հիմնադիրդ ձեմարանիս, ոչ զաղփաղ-
փուն ինչ կանգաղեալք են, այլ արմա-
տըս ի խոր ձգեալ անդստին յառաջնմէ
իսկ տարւոյ ի սիրտս մատաղերամ՝ ման-
կըտուոյդ՝ աճումնաձիգ բողբոջս զուար-
թարարս տեսանելեաց այժմէն իսկ ար-
ձակեն: Հանրական իմն ասեմ ջանա-
սիրութիւն անխոնջ, որով ի կրկնակի

հանդէսս հարցաքննութեան՝ ի սկիզբն
Յունիսի եւ ի վերջին աւուրս Սգոստոսի
տարւոյս՝ ոչ բերկրութեան եւեթ եղեն
մեղ առ իմք, այլ եւ ոչ սակաւ զարմա-
նաց, եւ յառաջիկայսն՝ մեծաց յուսից
ակնկալութեան:

Արդարեւ իսկ տեսաւ յայտնապէս
ի հարցաքննութիւնս անդ՝ զի առաւե-
լագոյն իմն եւ գոգցես անակնկալ գոր-
ծեալ են դոքա յառաջագիմութիւն ի
վարժս՝ Հայկաբանութեան, ոչ ի գիր
միայն՝ այլ եւ ի բան եւ ի գրոյց ի գրոցն
մեր բարբառ պատուական՝ ճոխ եւ
պատկառելի: Քաջալարժք հանդիտա-
ցան եւ ի Թուաբանականին գիտու-
թեան՝ քաջահմուտ վարժապետու-
թեամբ ուսուցչին իւրեանց, արիացեալ
են եւ ի յաղթել սկզբնական դժուա-
րութեանց ուսման կարեւորագուցին
մեզ Ռուսացն լեզուի, եւս եւ Քաղղիա-
կանին: — Պատմականքն եւ Աշխարհա-
գրական հմուտութիւնք՝ հանդերձ սկըզ-
բամբ բնական պատմութեան՝ յեր-
րորդումն դասարանի գոգցես աւար-
տեալք, իսկ յառաջնումն եւ յերկրոր-
դին իբր ի կէս հասեալք՝ պատրաստեալ
գտանին զսանս ձեմարանիս ի ճոխա-
գուցնիցն ըստ այսոցիկ մասանց գիտու-
թիւնս:

Թէ որքան ի վայելչագրութեան եւ ի
Քաղղութեան եւ Նկարչութեան ա-
րուեստս իցեն զարգացեալք՝ տեսանի
աւանիկ ի շարս անդ աշխատութեանց
սոցին ի հանդիսարանի ձեմարանիս. եւ
Ձայնագրութեանն նորոյ չքնաղ ա-
րուեստի հրահանգաց այնչափ տիրա-
ցեալ են երրորդի դասուն աշակերտք՝

Հանգերձ ուսմբք յերկրորդէն եւ յառաջնոյն, զի զութեսին զձայնս շարականաց եւ զշարձուածս նոցին սերտ ի մտի ունելով՝ կարող են երգել անսայթաք զղծուարագոյնսն անգամ յեղանակաց, եւ նորանորս եւս ձայնագրել տաղս եւ երգս ըստ Հաճոյից թելադրողացն, եւ երգել համարձակ:

Աստանօր արժան էր արդեօք ընդ անուանց միոյ միոյ յաշակերտացն եւ զուսմունսս նոցին ի մէջ բերել, եւ ասել թէ ո՛վ ոք յորձմբ բաժնի գիտութեանցն եւ լեզուաց առաւելապէս քաջացաւ ի հարցաքննութեան ժամանակսն. այլ զի մի ծանրատաղտուկ լսելեաց գերյարգոյ ունկնդրացս զբանս իմ առնիցեմ, շատ գրեմ առ տեղեալս զանուանցն եւեթ առնել յիշատակութիւն, որոշմանս եւ յոյժ գովելու զայնոսիկ ընծայելով՝ որք հանգերձ անսոգիւտ վարութն եւ գնացիւք միանգամայն գրեալ թէ յամենայն իսկ ի մասունս ուսմանցն անվրէպ ճշգրտութեամբ վկայեցան քաջավարժք, եւ լիաբերան գովութեան եւ մրցանակաց արժանաւորք: Եւ երկրորդապէս եւ Գովաննէս զթերացեալն փոքր ի շատէ ի տարեկան ընթացս ուսմանցն եւ ի հարցաքննութիւնս: Ըստ այսմ Առաջնակարգ աշակերտք յոյժ գովելիք վկայեցան, եւ այսպիսիք ոմանք գտան յառաջնումն Դասարանի:

Յովաննէս Թամազեան ի Ստաւրոփոլէ:

Նիկողայոս Քարանեան ի Շամախոյ:

Աիսէոն Փիլիպպոսեան յԱսպահանէ:

Հայրապետ Պօղոսեան ի Դավրիժէ:

Աբրահամ Զամինեան ի Նոր Նախիջևանէ:

Տիգրան Ասլանեան յԵղոսիկոյ:

Ռափայէլ Գրիգորեան ի Դավրիժէ:

Գրիգորիս Փափազեան ի Վան քաղաքէ:

Բարձուղիմէոս Սուքիասեան յԱշտարակէ:

Համբարձում Սաֆարեան ի Դարբանդայ:

Երկրորդակարգ աշակերտք գովելիք ի նմին Դասարանի.

Յակոբ Պէքեարեան յԱնձապէ Կիլիկիոյ:

Վահան Մինասեան ի Վաղարշապատէ:

Տիգրան Սաֆարեան ի Նոր Արմաւիրէ:

Առաքել Վարդանեան ի Վաղարշապատէ:

Գէորգ Այվազեան յԱլիքէկու գեղէ:

Ալեքսան Բաթանեան ի Վաղարշապատէ:

Խաչատուր Թաղէոսեան ի Մաստարա գեղէ:

Արշակ Լեւիեան ի Քարվառնսարայէ Ղաղախու:

Գէորգ Մինասեան ի Պաթումէ:

Մելքոն Արմաշէշեան յՕրպազարէ Խրիմու:

Մկրտիչ Արէշեան ի Վաղարշապատէ:

Ընդ ամենայն աշակերտք քսան եւ մի, որք եւ ի սկիզբն ուսումնական տարւոյս փոխադրեցան յԵրկրորդն դասարան:

ՅԵրկրորդում Դասարանին զառաջինսն կալան զտեղիս ի յառաջագիմութեան ասպարիսին Առաջնակարգք եւ յոյժ գովելիք:

Սարգիս Տէր Գաբրիէլեան ի Քոթայիսէ:

Թաղէոս Զաքարեան ի Շամախոյ:

Կարապետ Տէր Մկրտչեան յԱղուկաց:

Հմայակ Խուչուկեան ի Տրապիզոնէ:

Միսաք Ասիլեանց ի Վաղարշապատէ:

Միրայէլ Աստուածատրեան յԱզրիմանէ:

Ենովք Կէօնճեան եւ

Պօղոս Տէր Պօղոսեան յԱղեքսանդրապոլսոյ:

Յովաննէս Անդրիկեան յԱժտերիսանէ:

Համբարձ. Ստամպոլցեան յԱղեքսանդրապոլսոյ:

Աւետիս Զարկարեան յԱղուկաց:

Յովաննէս Առաքելեանց ի Հին Նախիջևանէ:

Գալուստ Թումանեան ի Մոզուորէ:

Պօղոս Սահակեան եւ

Հայրապետ Ստեփաննոսեան ի Տիլիսաց:

Գէորգ Տէր Բարթուղիմէոսեան ի Պրուսայէ.

Յովհաննէս Տէր Գաւթեան յԱղբիրմանէ.

Եւ երկրորդակարգ աշակերտք գովելիք.

Սահակ Բարութիւնեան ի Կ. Պօլսոյ.

Յարութիւն Այվազեան յԱլիքէկլու գեղջէ.

Գրիգոր Թառուսեան ի Շուշոյ.

Գալուստ Տէր Խաչատրեան ի Զալթր գեղջէ

Նոր Նախիջևանի.

Վարդան Տէր Մկրտչեան ի Վաղարշապատէ.

Ստեփաննոս Տէր Սնտոնեան յԵրեւանէ.

Վահան Շահինեան ի Կէրլու գեղջէ.

Միքայէլ Տէր Գարրիշեան ի Սալսերէթ աւանէ, եւ

Թադէոս Տէր Մանուէլեան ի Բլուր գեղջէ.

Ընդ ամենայն աշակերտք քսան եւ վեց, եւ սորա յերրորդն փոխեցան Դասարան:

Իսկ որք յերրորդի դասուն յառաջադէմք հանդիսացան՝ իւր յոյժ գովելիք՝ սորա են.

Գարրիշ Առաքելեան ի Ղզլարէ.

Կոստանդին Մելիք Շահնազարեան եւ

Սիմէոն Հախումեան ի Շուշոյ.

Ստեփաննոս Մալխասեան

Գալուստ Տէր Մկրտչեան եւ

Հմայեակ Սողոմոնեան յԱխալցխայէ.

Մինաս Պանճուղեան ի Ղզլարէ.

Նիկողայոս Տէր Աւետիքեան ի Շուշոյ.

Գէորգ Խանրմեան եւ

Սերովք Սամարցեան ի Նոր Նախիջևանէ.

Մուշեղ Մամիկոնեան

Յարութիւն Պաճլառնի եւ

Սեդրաք Գրիգորեան յԱղբսանդրապօլսոյ.

Աղբսանդր Շաւարշեան յԻգտիրէ.

Երկրորդակարգ աշակերտք գովելիք.

Մկրտիչ Զաքարեան եւ

Ստեփան Մկրտչեան յԵկտիրէ.

Բաղդասար Մելիքեան ի Ղզլարէ, եւ

Յովակիմ Իգրաշեան ի Շուշոյ.

Ընդ ամենայն աշակերտք երիցագոյնք ութեւտան, որք եւ փոխադրեցան ի նոր դասարան Զարբիւր: Եւ այսպէս մնան այլ

եւս Դասարանք երկու, որ բացցին յամսըն 1877 եւ 1878, եւ ապա այնուհետեւ սկիզբն արասցի ձեւարանականացն բաժնից, յորս դասախօսութիւնքն եղիցին՝ ոչ եւս սովորական կամ Դպրոցական ոճով, այլ մանաւանդ իբրու աւտենախօսութիւնք վարդապետականք զպէսպէս գիտելեաց, զուսումնականաց եւ զբանասիրականաց:

Իսկ յորոց մնացիւնն առ տխեղծ հասակացն չներելոյ՝ ի նորումս յառաջնում՝ դասարանի յոյժ գովելի աշակերտք՝ սորա են.

Արշակ Գէորգեան ի Տաշղալա գեղջէ Աղբսանդրապօլսոյ.

Ստեփաննոս Թորոսեանց յԱպահանէ.

Մանուկ Խաչատրեան յԱստապատէ.

Ներսէս Պօսնեան յԱնճապէ Կիլիկիոյ.

Եւ ի սոսա յաւելան զարգիս նորեկ աշակերտք քսան եւ չորք, առհասարակ ընկալեալք յԱ Դասարան, եւ երկուքն յերկրորդ եւ յերրորդ:

Արդ ի տես եւ ի լուր այսքանոյ յուսապատար խնդութեան ընդ արգասիս օրհնութեան Վեհիդ եւ աղօթից սրբոյ Ուխտիս միաբանութեան, որպէս եւ անդու ջանից վարժապետացն մերոց եւ աշակերտաց, ներեսցէ ինձ Ձերդ Վեհափառութիւն թուիչս արձակել առ վայր մի մոռացս թեւօք, եւ վերասլացեալ ի լուսափայլ գագաթն մեծի լեւրինդ Մասեաց, ի Հայկազնեանդ ասեմ Ողիմպոս, շուրջ յածել զականողիս ի կայս եւ ի կոյս արեւելից եւ արեւմտից, հիւսիսոյ եւ հարաւոյ, եւ իբր ի պատկերի մեծի զԳէորգեանս ձեւարան մատնանիշ ցուցանելով որդւոց Հայաստանի որ ի սփիւռս իցեն՝ քաբող կար-

դալ առ նոսա եւ ասել. Մաճկունք
Հայաստանի, որդիք սիրասունք Վեհա-
փառ Հայրապետիս մերոյ Գէորգայ Դ,
զարթիք ի ձերմէ մահահանգոյն թըմբ-
րութենէդ յուսահատութեան, յոր
ընկժմեալ կայք յամաց բազմաց հետէ,
մոռացօնս գործեցէք վայրիկ մի աղե-
տիցն մեծաց զորս կրեցէքն եւ սպառե-
ցէք. սրբեցէք զարտասուս յաջաց ձե-
րոյ, եւ տեսէք զակնկալութեանցն ձե-
րոյ նշոյլս պայծառապէս փայլատա-
կեալ առ տեղեօքն՝ յորս կոխեցին լու-
սաշաւիղ՝ ոտք Նահապետին Նոյի եւ
Նուսաուրիւն ազգիս Գրիգորի Պարթեւի
եւ Ներսիսի մեծի, եւ Սահակեանցն եւ
Մեսրոպեանց, եւ զմայլեալք բաժակաւ
անտրտում ուրախութեան՝ եկայք
խառնեցէք զձայնս հրճուանաց ձերոց
ընդ բարեբանութեանց մերոց յորդոր-
մունս եւ օրհնեցէք զսկզբնապատճառն
այսմ բարեաց:

Հապա, օրհնեցէք, որդիք շնորհա-
պարտք, զբարեխնամս ձեր Հայրապետ
ի բարենշան յայսմ տարեկանի, ի մե-
ծաշուք հանգիսի տօնական աւուրս
սրբոյն Գէորգայ քաջայաղթ զօրալա-
րի: Մաղթեցէք Անուանակցի նորին
կեանս երկարաձիգս, զի եւս քան զեւս
զուարճացի ի տեսիլ բարգաւաճելոյ
իւրումն ձեռակերտի ընդ մեծազօր հո-
փանաւորութեամբ Օգոստափառ Կայ-
սերն Ռուսաց, եւ աստատին վայելեսցէ
ընդ ամս բազումս ի յոգնաբեղուն ար-
գիւնս բարեաց օժտելոց յիւրմէն ի
փառս եւ ի պայծառութիւն Հայաս-
տաննայցս եկեղեցւոյ եւ Ազգի:

Հետեւեալ երկու ուղերձներէն մինը
ի գիմաց աշակերտաց ձեմարանի՝ եւ
միւսը ի գիմաց աշակերտահեաց Ծխ.
Օրիորդաց Դպրոցին Վաղարշապատու
կարգացուեցան Վեհարանում:

ԱՌ

ԱՍՏՈՒԵՍԵՂՍԵԳ ՎԵՀԱՓԵԱ

Տ, Տ, ԳԷՈՐԳ Գ,

Ոգիդ անմահ, որ ի բարձանց հայրենեաց
Աւետաւոր դիմեալ ի ձայն հրճուանաց
Գաս տարփողել մեզ ցընծութիւն անըսպառ. —
Ողջամբ գալուստ քո ի տաճարս վեհալսյոր:

Ձայդ գեղանի լուսաճաճանչ դու պարզես,
Նոր առաւօտ՝ նոր օր կենաց ծագէ մեզ,
Հայրապետիս մերոյ աւուրք գեղածին
Գեղափըթիթ բողբոջեն փառքս կըրկին:

Դու զՎեհին մեր անուան չքքնող յիշատակ
Հանգոյն շողից զօր մեզ սրբութ արեգակ
Ձարթուցանես ի սիրտ ի քնարս ոսկեւար,
Վեհիս հանդէպ խայտայ որդւոց իւր կաճառ:

Յօրհափ ցընծան լերինք Հայոց ծաղկածին
Եւ շողշողեն աստեղք պայծառ ի յերկին,
Որդւոց երամբ բողբոջեն պերճ սլոսակ
Ի բիւր ծաղկանց նըմին գունակըս գունակ:

Մաղթեմք, ով Հայր, ի փառս ազգիս քո հօտին
երկարեցին աւուրք կենացըդ քոյին,
Ձայս ի սըրտէ յաւուր պաշտպան Քո Սըրբոյ
Միաբարբառ հանեմք առ Տէր ձօն սիրոյ:

ՉԵՐՈՒՄԴ ՎԵՀԱՓԵԱՌՈՒԹԵԱՆ

Ամենախոնարհ որդի եւ աշակերտ Չորրորդ դասարանի

Գեորգեան ձեմարանի

ՍԻՄԷՈՆ ՀԱՐՈՒՄԵԱՆՅՈՒՆՅԱՆ